

JIGAR HAMDA BUYRAK USTI BEZLARI KASALLIKLARINING TUXUMDONNING MUDDATIDAN OLDIN YETISHMOVCHILIGI RIVOJLANISHIGA TA’SIRI

Nodirova Nodira Ikrom qizi

Toshkent shahar EMU universitet talabasi

Ilmiy rahbar: Yuldasheva Dildora Dalikuziyevna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jigar hamda buyrak usti bezlari kasalliklarining ayollar reproduktiv tizimiga, xususan tuxumdonlarning muddatidan oldin yetishmovchiligi rivojlanishiga ta’siri tahlil qilinadi. Endokrin tizim va metabolik jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligi asosida jigar faoliyatining buzilishi hamda buyrak usti bezlari gormonlari disbalansi tuxumdon faoliyatiga qanday ta’sir ko‘rsatishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, gormonal muvozanat buzilishi, estrogen va progesteron ishlab chiqarilishining kamayishi, hamda autoimmun jarayonlar natijasida yuzaga keladigan o‘zgarishlar ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *tuxumdon yetishmovchiligi, muddatidan oldin tuxumdon yetishmovchiligi, jigar kasalliklari, buyrak usti bezlari kasalliklari, gormonal disbalans, estrogen, progesteron, androgenlar, kortizol, gipotalamo-gipofizar-tuxumdon o‘qi, ovulyatsiya buzilishi, follikulalar rivojlanishi, amenoreya, bepushtlik, reproduktiv salomatlik, metabolik sindrom*

Zamonaviy tibbiyotda ayollar reproduktiv salomatligi muhim o‘rin tutadi. Tuxumdonning muddatidan oldin yetishmovchiligi ayollarda 40 yoshgacha bo‘lgan davrda tuxumdon funksiyasining pasayishi yoki to‘xtashi bilan xarakterlanadi. Ushbu holat nafaqat bepushtlikka olib keladi, balki umumiy sog‘liq uchun ham salbiy oqibatlar tug‘diradi. So‘nggi yillarda bu patologiyaning rivojlanishida faqatgina genetik yoki ginekologik omillar emas, balki boshqa organlar, jumladan jigar va buyrak usti bezlari kasalliklari ham muhim rol o‘ynashi aniqlanmoqda.

Jigar organizmda asosiy metabolik markaz bo‘lib, gormonlar almashinuvida faol ishtirok etadi. Buyrak usti bezlari esa kortizol, aldosteron va androgenlar ishlab chiqarish orqali endokrin tizimning muhim qismi hisoblanadi. Ushbu ikki tizimdagi o‘zgarishlar tuxumdon faoliyatiga bevosita yoki bilvosita ta’sir ko‘rsatadi.

Asosiy qism

Jigar kasalliklari, xususan gepatit, sirroz va yog‘li gepatoz organizmda gormonal muvozanatni izdan chiqaradi. Jigar estrogen va boshqa steroid gormonlarni parchalaydi. Agar jigar faoliyati buzilsa, estrogen darajasi ortib yoki aksincha kamayib ketishi mumkin. Bu esa tuxumdon faoliyatiga salbiy ta’sir qiladi. Estrogen darajasining o‘zgarishi follikulalar yetilishi jarayonini buzadi va ovulyatsiya jarayonining to‘xtashiga olib keladi.

Bundan tashqari, jigar kasalliklari oqibatida organizmda toksinlar to‘planadi. Ushbu toksik moddalar tuxumdon to‘qimalariga zarar yetkazib, ularning funksional holatini pasaytiradi. Ayniqsa, surunkali jigar kasalliklarida kuzatiladigan immun tizimdagi o‘zgarishlar tuxumdonlarga qarshi autoimmun jarayonlarni kuchaytirishi mumkin.

Buyrak usti bezlari kasalliklari ham tuxumdon yetishmovchiligining muhim sabablaridan biri hisoblanadi. Ushbu bezlar ishlab chiqaradigan kortizol gormoni stressga javob reaksiyalarini boshqaradi. Kortizolning ortiqcha ishlab chiqarilishi gipotalamo-gipofizar tizimni bostiradi, natijada gonadotrop gormonlar ishlab chiqarilishi kamayadi. Bu esa tuxumdon faoliyatining pasayishiga olib keladi.

Shuningdek, buyrak usti bezlari androgenlar ishlab chiqaradi. Ushbu gormonlar me’yordan ortib ketganda ayollarda gormonal disbalans yuzaga keladi. Androgenlar miqdorining oshishi follikulalar rivojlanishini sekinlashtiradi va tuxumdonlarning normal ishlashiga to‘sqinlik qiladi. Natijada tuxumdonlarning muddatidan oldin yetishmovchiligi rivojlanadi.

Buyrak usti bezlari yetishmovchiligi holatida esa aksincha, organizmda muhim gormonlar yetishmaydi. Bu esa umumiy metabolizmning buzilishiga, hayz siklining izdan chiqishiga va reproduktiv funksiyaning pasayishiga sabab bo‘ladi.

Jigar va buyrak usti bezlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, jigar kortizolni metabolizm qiladi. Agar jigar faoliyati buzilsa, kortizol darajasi ham o‘zgaradi. Bu esa yana buyrak usti bezlari faoliyatiga ta’sir qiladi va gormonal zanjirli reaksiyalar yuzaga keladi.

Bundan tashqari, oksidativ stress va yallig‘lanish jarayonlari ham muhim rol o‘ynaydi. Jigar kasalliklarida oksidativ stress kuchayadi, bu esa tuxumdon hujayralarining shikastlanishiga olib keladi. Buyrak usti bezlari kasalliklarida esa surunkali stress holati organizmni zaiflashtiradi va reproduktiv tizimni bostiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, jigar va buyrak usti bezlari kasalliklari bilan og‘rigan ayollarda tuxumdon yetishmovchiligi rivojlanish xavfi yuqori bo‘ladi. Ayniqsa, uzoq davom etuvchi kasalliklar bu xavfni yanada oshiradi. Shu sababli bunday bemorlarda reproduktiv salomatlikni doimiy nazorat qilish muhim hisoblanadi.

Differensial diagnostika jarayonida tuxumdon yetishmovchiligining boshqa sabablarini ham istisno qilish zarur. Masalan, genetik omillar, autoimmun kasalliklar, kimyoterapiya yoki radiatsiya ta’siri kabi holatlar ham ushbu patologiyani keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli har bir bemorga individual yondashuv talab etiladi.

Davolash jarayonida kompleks yondashuv muhim hisoblanadi. Jigar faoliyatini tiklashga qaratilgan terapiya, gormonal muvozanatni normallashtirish hamda stressni kamaytirish choralari birgalikda olib borilishi kerak. Shuningdek, vitaminlar va antioksidantlar qo‘llanilishi tuxumdon hujayralarini himoya qilishda yordam beradi.

Xulosa

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, jigar va buyrak usti bezlari faoliyatidagi buzilishlar tuxumdon funksiyasiga kompleks va ko'p yo'nalishli ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir nafaqat gormonal o'zgarishlar orqali, balki metabolik va immun mexanizmlar orqali ham amalga oshadi. Shu sababli tuxumdonning muddatidan oldin yetishmovchiligi xavfi mavjud bo'lgan ayollarda faqat ginekologik tekshiruvlar bilan cheklanib qolmasdan, jigar va endokrin tizim holatini ham baholash zarur hisoblanadi. Kompleks yondashuv kasallikni erta aniqlash va uning asoratlari kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Erta tashxis qo'yish va kompleks davolash usullarini qo'llash orqali ushbu asoratlarning oldini olish mumkin. Ayniqsa, jigar va endokrin tizim kasalliklari bilan og'rikan ayollarda reproduktiv salomatlikni saqlash uchun muntazam tibbiy ko'riklar o'tkazish muhimdir.

Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar tuxumdon yetishmovchiligining oldini olish va samarali davolash usullarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

- 1.Shermatov Sh. Reproktiv endokrinologiya asoslari. Toshkent, 2020
- 2.Karimov U. Ichki kasalliklar va ularning asoratlari. Toshkent, 2019
- 3.Hall J.E. Guyton and Hall Textbook of Medical Physiology. Elsevier, 2021
- 4.Nelson L.M. Primary ovarian insufficiency. New England Journal of Medicine, 2009